

Rens Bod, *Waarom ben ik hier? Een kleine wereldgeschiedenis van zingeving*

Prometheus, 2024, 248 p.

Er verschijnen veel studies en populair-wetenschappelijke boeken over zingeving. Lang niet altijd is duidelijk wat onder zingeving wordt verstaan. Hoe meer ik erover lees, hoe ongrijpbaarder het fenomeen wordt. Zingeving kan een 'essentially contested concept' worden genoemd. Een concept dat wezenlijk omstreden is en dat ook omstreden zal (en behoort te) blijven. Er is echter een fundamenteel verschil tussen omstreden en onduidelijk. Rens Bod, hoogleraar digital humanities, heeft recentelijk een kleine wereldgids van zingeving geschreven in de nasleep van de coronapandemie. Hij is daar terughoudend over; kennelijk heeft de confrontatie met corona hem aan het denken gezet en hem geïnspireerd om dit overzicht te schrijven. Vandaar wellicht de existentiële vraag in de titel: *Waarom ben ik hier?*

Bod is met name bekend om zijn boek *De vergeten wetenschappen* (2010), een geschiedenis van de humaniora, waarvan overduidelijk sporen in deze kleine gids terug te vinden zijn. Hij zoekt altijd naar onderliggende structuren: 'Bestaan er patronen en diepere principes in de zingevingvormen?' Zingevingvormen zijn manieren waarop 'mensen in het heden en verleden, hier en elders, doel en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan' (p. 11). Doel en betekenis lijken hier synoniemen te zijn. 'Zingevingvorm' omvat in het boek overigens meer dan levensbeschouwing, religie of een zingevingssysteem. Mensen verlangen sinds mensenheugenis naar onsterfelijkheid, letterlijk en ook figuurlijk. Een figuurlijke vorm is dan volgens Bod bijvoorbeeld het voortleven in geadopteerde kinderen. Adoptie verschijnt in deze gids dus als een zingevingvorm. De vraag is wel of het adopteren van kinderen wordt ingegeven door het verlangen naar een vorm van onsterfelijkheid. Waarom spelen morele motieven geen rol of het verlangen voor de kinderen van anderen te kunnen zorgen?

De auteur komt na zijn wereldwijde zoektocht tot 180 zingevingvormen die hij heeft onderverdeeld

in vier categorieën: a) streven naar het onvergankelijke, b) iets bijdragen aan de wereld, c) iets bijdragen aan jezelf, en d) zingeving in extremis. Bij deze laatste categorie gaat het over een 'overmaat aan zingeving' die kan leiden tot zelfdestructie. De schrijver denkt dan aan militaire zelfopoffering of mensen die zich inzetten voor hun medemens en zo hun leven op het spel zetten. Sporters noemt Bod dan weer niet: mensen die soms ten koste van zichzelf en hun gezondheid sportieve doelen nastreven. Maar is dat overmatige zingeving? Of dreigt hier juist zingeving verloren te gaan, zoals sporters kunnen vertellen als zij hun sport vaarwel zeggen?

Het zal duidelijk zijn dat het overzicht niet uitputtend is (of kan zijn). Het is willekeurig en wat mij betreft onsamenhangend. Waarom is het een wel een zingevingvorm en het andere niet? Het voorzien in de eigen levensbehoeften is geen zingevingvorm volgens Bod. Maar waarom niet, als mensen moeten overleven? Seksualiteit zou een belangrijke zingevingvorm kunnen worden genoemd, maar komt in deze gids niet voor. Wat maakt het een tot nastrevenswaardig doel, maar het andere niet? Muziek wordt wel genoemd, maar komt als cultuuruiting of zingevingbron niet aan bod. Hier wreekt zich, volgens mij, dat Bod geen heldere definitie hanteert van wat een zingevingvorm of wat zingeving is. Daardoor krijgt de opsomming iets arbitrairs, ook in de ordening van al het materiaal.

De auteur wilde een overzicht schrijven om mensen die op zoek zijn naar zin (buiten de geijkte religieuze paden), behulpzaam te zijn. Met de gids in de hand kunnen ze dan op zoek naar zingevingvormen die bij hen passen. Zingeving is echter geen cognitieve aangelegenheid. Daardoor blijft het boek te veel een opsomming van de meest uiteenlopende ideeën en opvattingen. De titel roept weliswaar een existentiële vraag op, maar de inhoud van de gids heeft voor de existentiële kant van zingeving te weinig oog. Religie komt er in deze gids bekaaid vanaf. Dat heeft te maken met de fundamentele keuze die Rens Bod heeft gemaakt. Als religie of religieuze zingeving ter sprake komt, is het clichématig (gericht op leerstellingen) en gemakzuchtig: 'Volgens de abrahamitische religies kan troost worden gevonden in het vooruitzicht op het eeuwige leven

in het hiernamaals en de hoop op verlossing' (p. 80). Dat is helemaal volgens het boekje, maar het doet geen recht aan de existentiële nood van gelovige (of niet-gelovige) mensen. Bod trekt een al te scherpe scheidslijn tussen wie zich als gelovig ziet en mensen die het kennelijk zonder religie moeten stellen. Menigeen die afscheid moet nemen van zijn of haar dierbaren doet dat niet lichtvaardig, ook niet in het wenkend perspectief van een leven voorbij de dood.

Is Waarom ben ik hier? Een kleine wereldgeschiedenis van zingeving het lezen waard? Ja, om meer dan één reden. In de eerste plaats omdat het zingeving in een wereldwijd perspectief plaatst. In de tweede plaats om achter de genoemde thema's meer onderliggende principes te ontdekken. Tatjana Schnell noemt dat 'laddering' ofwel doorvragen naar meer

fundamentele waarden. Ze komt overigens tot 26 'sources of meaning' (wat zij 'meaning in action' noemt). Ten derde is het goed te beseffen dat een cognitieve benadering van zingeving ons niet verder helpt. Ten slotte is het waardevol dat een wetenschapper als Bod, die het brede terrein van de humaniora kent (maar geen specialist is op het terrein van zingeving), zich over het fenomeen zingeving buigt. Zingeving is niet het exclusieve terrein van welke discipline dan ook. Juist de perspectieven van de verschillende vakgebieden (psychologie, religiewetenschappen en filosofie) kunnen licht werpen op de vraag wat zingeving is.

Arie Kooijman is vrijgevestigd geestelijk verzorger te Hurwenen. E-mail: ariekooijman@outlook.com.